ZENDEGI-SALAM
ضمیمه روزنامه خراسان
سه‌شنبه • ۶ شهریور ۱۳۹۷
۱۶ ذی الحجه ۱۴۳۹ • ۲۸ آگوست ۲۰۱۸
شماره ۱۹۹۰۱
۱۱۲۴

دلایلی که برای اثر ماندلا ادعا می‌شود

جهان‌های موازی یا خطای حافظه؟

کسانی که معتقد هستند چیزی به‌نام اثر ماندلا وجود دارد، برای توجیه آن دلایلی مطرح کرده‌اند. آن‌چه در ادامه مطلب می‌خوانید صرفا برای آشنایی با این مفروضات است و به‌معنای تأیید آن‌ها نیست؛ چون بیشتر آن‌ها تنه به شبه علم می‌زنند.

○ لغزیدن به جهانی دیگر

جنجالی‌ترین نظریه در تبیین اثر ماندلا می‌گوید این پدیده، ممکن است دلیلی بر وجود جهان‌های موازی باشد. خاطرات دسته‌جمعی اشتباه در نتیجه لغزیدن ما به جهان‌های موازی است؛ به‌این معنی که ما خاطراتی از یک جهان دیگر داریم اما چون از لحاظ فیزیکی هم اکنون در این دنیا هستیم، آن‌ها را کاذب فرض می‌کنیم. مثلا درباره ماجرای مرگ ماندلا، کسانی که در گذشت او را در دهه هشتاد میلادی به‌یاد می‌آورند، احتمالا از جهانی می‌آیند که در آن نلسون ماندلا در زندان و زیر شکنجه کشته شده‌است. طرفداران این نظریه درباره «خواب» هم چنین ادعایی را مطرح می‌کنند؛ آن‌ها معتقدند خواب‌هایی که می‌بینیم می‌تواند نتیجه لغزیدن ما به جهان دیگری باشد و حتی ممکن است خواب‌هایمان در جهانی دیگر، واقعیت محض باشند. خب این روزها که بحث شیرین و فانتزی جهان‌های موازی داغ است این تبیین برای خطای ذهنی جمعی می‌تواند پرطرفدار باشد هر چند هیچ مبنای علمی ندارد.

○ سفر به گذشته

آرزوی سفر در زمان، از خیلی وقت پیش همراه بشر بوده‌است؛ بعضی‌ها به آن به چشم فانتزی نگاه می‌کنند و بعضی دیگر به چشم رویایی که بالاخره یک روز به واقعیت می‌پیوندد. در این گروه دوم، معتقدانِ جدی‌تری هم هستند که باور دارند همین الان هم سفر در زمان ممکن است و اگر شخصا تجربه‌اش نکرده‌ایم، به‌معنای غیرممکن بودنش نیست. هواداران امکان سفر به گذشته در توضیح اثر ماندلا، دلایل خودشان را دارند. آن‌ها می‌گویند گاهی عده‌ای با سفر در زمان چیزی را تغییر می‌دهند اما همراه آن، حافظه همه انسان‌ها تغییر نمی‌کند، به‌همین دلیل است که خیلی‌ها همچنان نسخه قدیمی آن رخداد را به‌یاد می‌آورند. خب این تبیین هم بیشتر شبیه فیلم‌های تخیلی است، اما جالب است.

○ سوءخاطرات

نظریه سوم، خاطرات دسته‌جمعی کاذب را صرفا سوءخاطرات می‌داند؛ یعنی خاطره‌ای را با یک خاطره دیگر قاطی کرده‌ایم یا بر اثر گذشت زمان و تشابه آن با واقعه‌ای دیگر یک خاطره جدید کاذب در ذهن ما به‌وجود آورده‌است. پروفسور «کریس فرنچ» از دانشگاه «گلداسمیت» لندن از معتقدان به سوءخاطرات است، او در توضیح این نظریه و در تبیین اثر ماندلا می‌گوید: «ما تمایل داریم خودمان را در مرکز کنش قرار دهیم؛ این تمایل نکات بسیاری را درباره اثر ماندلا به ما می‌گوید. همه ما می‌دانیم ماندلا حکمی طولانی داشت و بسیاری خیال می‌کنند او در زندان از دنیا رفت. شاید بعضی افراد درباره مرگ او فکر کرده و روی دادن آن را تصور کرده باشند و در نهایت متقاعد شده‌اند که او مرده‌است. خاطرات اشتباه می‌توانند بدون این که کسی عامدانه آن‌ها را به ما القا کند، در ذهن‌مان شکل بگیرند.»

درباره «اثر ماندلا»، با پدیده‌ای متافیزیکی مواجهیم یا روان‌شناسی؟

خاطره جمعی کاذب

الهه توانا

«فیونا بروم»، مشاور پدیده‌های ماوراءالطبیعه وقتی خبر مرگ «نلسون ماندلا» را در سال ۲۰۱۳ شنید، کلی تعجب کرد؛ دلیل تعجبش ناگهانی بودن مرگ رئیس‌جمهور آفریقای جنوبی یا مثلا از سر علاقه زیاد به او نبود؛ او از درگذشت ماندلا متعجب شد چون به‌وضوح به خاطر می‌آورد که خبر فوت ماندلا را در دهه ۸۰ از رادیو شنیده‌است. شگفتی «بروم» وقتی با دیگران درباره تصورش حرف زد، بیشتر هم شد؛ چون فهمید عده زیادی نه‌تنها خبر مرگ ماندلا را بلکه شرکت در مراسم تشییع جنازه او را به یاد می‌آورند. نلسون ماندلا دسامبر ۲۰۱۳ در خانه‌اش در گذشت در حالی که آدم‌های زیادی در سرتاسر دنیا، فوت او را در سال ۱۹۸۰ و در زندان به‌خاطر می‌آوردند. اما چطور چنین چیزی ممکن است؟ این تصور اشتباه چطور در ذهن آدم‌هایی که فرسنگ‌ها از هم دورند، شکل گرفته‌است؟ فیونا بروم، اسم این پدیده را «اثر ماندلا» گذاشت و متوجه شد درباره اتفاقات، پدیده‌ها و باورهای زیادی صدق می‌کند. از آن موقع به بعد هروقت کسانی خاطره‌ای را از گذشته به‌یاد می‌آورند که با شواهد و قراین مغایرت دارد، درباره اثر ماندلا صحبت می‌شود. اگر تا حالا برایتان پیش آمده که دسته‌جمعی خاطره یا تصویر اشتباهی از ماجرایی در ذهن‌تان شکل گرفته‌باشد یا اگر صرفا کنجکاو شده‌اید بدانید اثر ماندلا دقیقا چیست و چه سازوکاری باعث آن می‌شود، پرونده امروز را از دست ندهید؛ در این پرونده، درباره دیگر نمونه‌های اثر ماندلا و دلایلی که برای آن حدس زده می‌شود، خواهید خواند. یک روان‌شناس هم این پدیده را از دیدگاه روانی بررسی کرده‌است.

اثر ماندلا در وقایع تاریخی، موقعیت‌های جغرافیایی، فیلم‌ها و آثار هنری دیده شده‌است.

ماندلا و نمونه‌های عجیبش

اندک منابعی که درباره «اثر ماندلا» وجود دارد در تعریف آن می‌نویسند: «پدیده‌ای است که در آن گروهی از آدم‌ها به‌صورت جمعی حقیقت یا رویدادی را به اشتباه به خاطر می‌آورند؛ درواقع نوعی خاطره جمعی کاذب که در نقاط مختلف دنیا نمونه‌های زیادی از آن وجود دارد». همین‌طور که دارید سعی می‌کنید نمونه‌های اثر ماندلا را در تجربه خودتان پیدا کنید، مواردی از این پدیده را در جهان بخوانید:

اسکار دی‌کاپریو

به‌یادآوردن خاطره اشتباه درباره اشخاص، از موارد رایج در اثر ماندلاست که البته فقط به مرگ‌ومیر محدود نمی‌شود؛ «لئوناردو دی کاپریو» بالاخره در فوریه سال ۲۰۱۶ توانست اولین جایزه اسکارش را دریافت کند. غیر از خودِ دی‌کاپریو که سال‌ها منتظر رسیدن چنین لحظه‌ای بود، طرفدارانش در سرتاسر دنیا هم برای دیدن هنرپیشه محبوب‌شان روی سنِ اسکار، کلی انتظار کشیده‌بودند. با این همه عده‌ای به‌وضوح مراسمی را که پیشتر دی‌کاپریو در آن برنده اسکار شده‌بود، به‌یاد می‌آورند.

ملکه شیطانی

فیلم‌ها به‌طرز نامعلومی، بستر مناسبی هستند برای بروز اثر ماندلا. در این زمینه مثال‌های زیادی وجود دارد؛ مثلا در «سفیدبرفی و هفت کوتوله»، خیلی‌ها به یاد می‌آورند که ملکه شیطانی وقتی جلوی آینه می‌ایستد، می‌گوید: «آینه، ای آینه روی دیوار». در حالی که جمله اصلی این است: «آینه جادویی روی دیوار». بین این دو جمله، تفاوت زیادی وجود ندارد اما مسئله این‌جاست که چرا عده زیادی این جمله را درست مثل هم، «اشتباه» شنیده‌اند.

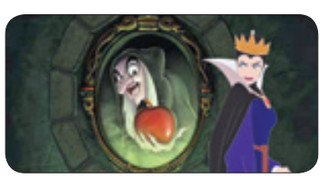

ماندلا افکت جغرافیایی

اثر ماندلا در جغرافیا هم اتفاق افتاده‌است؛ خیلی‌ها مناطق وسیعی از زمین و کشورها را در جاهایی غیر از محل اصلی‌شان به‌یاد می‌آورند. یکی از متداول‌ترین این یادآوری‌های اشتباه به «سریلانکا» مربوط می‌شود. آدم‌های زیادی تصور می‌کنند که این جزیره، آن‌طور که نقشه‌ها نشان می‌دهند در جنوب شرق آسیا نیست بلکه در جنوب هند واقع شده‌است.

بوقلمون هنری هشتم

تمثال «هنری هشتم»، پادشاه انگلیس را «هانس هلباین» پسر، نقاش آلمانی پرآوازه در حدود سال ۱۵۴۰ کشیده‌است. همان‌طور که در تصویر می‌بینید، در دست راست پادشاه چیزی وجود ندارد اما خیلی‌ها قسم می‌خورند که او در دست راستش یک ران بوقلمون داشته که نمادی از سبک زندگی راحت و مرفه پادشاه بوده‌است.

بررسی «اثر ماندلا» از لحاظ روان‌شناختی در گفت‌وگو با دکتر کاوه قادری روان‌شناس

ناهوشیار جمعی، ریشه خاطرات کاذب

دکتر «کاوه قادری»، دکترای تخصصی روان‌شناسی از دانشگاه علامه طباطبایی، برای تبیین پدیده ماندلا از مفهوم کهن‌الگویی یونگ استفاده کرده و احتمال‌های دیگری مثل خطای حافظه، احتمال اختلال شخصیتی و تلقین پذیری را هم در نظر گرفته‌است.

○ روان‌شناسی، اثر ماندلا را چطور توضیح می‌دهد؟

من درباره اثر ماندلا می‌توانم از مفهوم «کهن‌الگو» یا «آرکی‌تایپ» «یونگ» کمک بگیرم. «کارل یونگ»، روان‌شناسی تحلیلی است و در ادامه تبیین «فروید» که به ناهوشیار شخصی معتقد بود، به ناهوشیار جمعی باور داشت؛ به‌این معنی که نوع بشر دارای ناخودآگاه جمعی است. یونگ، درباره این مفهوم در فرهنگ‌های مختلف تحقیق کرد و متوجه شد در چین، یونان و بسیاری فرهنگ‌های دیگر، تم‌های مشترکی وجود دارد که جز با وجود یک ناهشیار جمعی متعلق به نوع بشر قابل تبیین نیست؛ او، اسم این عناصر مشترک را آرکی‌تایپ یا کهن‌الگو گذاشت. می‌دانید که در کل جهان، قهرمان‌های اساطیری وجود دارند؛ این قهرمان در فرهنگی می‌شود «رستم» و جای دیگری اسمش می‌شود «ایلیاد و اودیسه». بیشتر این اسطوره‌ها، به شکلی قهرمانانه می‌میرند. اگر مشخصا بخواهیم ماجرای مرگ نلسون ماندلا را از طریق کهن‌الگوی یونگ بفهمیم، می‌توانیم بگوییم انتظار مردم درباره ماندلا این بوده‌است که به‌شکلی آرکی‌تایپی و قهرمانانه در زندان بمیرد. این تمایل، در واقع نوعی امر یا آرزوی ناهوشیار جمعی بوده که به آن شکل بازنمایی شده‌است. مردم در ناهوشیارشان آرزو داشتند قهرمانی مثل ماندلا نه در خانه که در زندان فوت کند و احتمالا به این دلیل از شنیدن خبر درگذشت‌اش، تعجب کرده‌اند.

○ با توجه به نمونه‌هایی که از اثر ماندلا سراغ داریم، به‌نظر نمی‌رسد تحلیل یونگ از پسِ توضیح همه آن‌ها بربیاید.

بسته به موارد اثر ماندلا، می‌شود تبیین‌های مختلفی برای آن پیدا کرد. مثلا در روان‌شناسی پویشی، رویکردِ روان‌تحلیل‌گران طرفدار فروید، مفهومی داریم به اسم «حافظه کاذب». چندسال پیش در یکی از دانشگاه‌های آمریکا تحقیقی در همین باره انجام شد؛ محققان فهمیدند درصد زیادی از کودکانی که ادعا کرده‌بودند مورد تجاوز واقع شده‌اند، هیچ‌وقت واقعا چنین چیزی را تجربه نکرده‌اند. حافظه کاذب در روان‌تحلیل‌گری، به خاطرات خیالی گفته می‌شود که مبتنی بر واقعیت نیستند و به دلایل مختلف شکل می‌گیرند؛ به‌صورت ساز و کاری برای فرار از احساس گناه، سرکوب خاطرات ناخوشایند یا دریافت توجه و محبت. در همین زمینه اختلالی هم وجود دارد به اسم «اختلال چندشخصیتی» یا «اختلال هویت تجزیه‌ای» که در آن، فرد چند شخصیت مجزا دارد و هر کدام از آن‌ها، حافظه و تاریخچه جداگانه‌ای دارند. درباره این افراد، آن چیزی که به‌نظر کاذب می‌رسد، ممکن است بخشی از تاریخچه یکی از شخصیت‌های‌شان باشد. این مورد البته استثناست ولی به هر حال احتمالی است که باید در نظر گرفته‌شود.

○ براساس جمله اول‌تان در پاسخ به سوال قبلی، برداشتم این است که برای توضیح اثر ماندلا همه مصادیقش باید جزء‌به‌جزء بررسی شوند.

بله. ببینید مثلا درباره تصور اشتباه رایج در مورد جزیره سریلانکا، یک سری اطلاعات اولیه غلط ممکن است زمینه خطای شناختی و جهت‌یابی را به‌وجود آورده‌باشد. به‌طور کلی برای فهم دقیق این پدیده، به‌نظرم لازم است چند پژوهشگر از فرهنگ‌های مختلف، مشهورترین موارد اثر ماندلا را بررسی کنند تا در نهایت چند مولفه کلی به‌دست بیاید. در غیر این صورت ممکن است هر چیزی را به اثر ماندلا ربط بدهیم.

○ موقع خواندن نمونه‌های ماندلا، این پدیده به‌نظرم خیلی شبیه به «دژاوو» آمد؛ مثل وقت‌هایی که فکر می‌کنیم فلان صحنه یا اتفاق را قبلا دیده‌ایم.

در دژاوو، فرد حس می‌کند مکان یا واقعه‌ای برایش آشناست و قبلا آن را دیده. در این زمینه روان‌شناس مشهور یادگیری، «کلیری» می‌گوید زمانی که مردم صحنه‌ای با نمای مشابه را می‌بینند این حس آشنابودن را تجربه می‌کنند اما نمی‌توانند بفهمند علت بروز چنین احساسی چیست. تفاوت این مسئله با اثر ماندلا این است که دژاوو، منحصرا بصری و حسی و مشخصا شخصی و مبتنی بر تاریخچه تجارب فردی است. به این معنی که گرچه آدم‌های زیادی تجربه‌اش می‌کنند اما دژاووها با هم متفاوت هستند و برای هر کس ممکن است نمود متفاوتی داشته‌باشد در حالی که اثر ماندلا امری فراگیرتر و جمعی است و افراد زیادی را دچار خطا می‌کند. هیچ‌کس علت واقعی بروز این مسئله را نمی‌داند و مطالعه درباره این پدیده بسیار دشوار است. با این همه مدت‌هاست پژوهشگران در پی پاسخ گویی به این سوال هستند. در جریان آزمایش‌های انجام‌شده بر بیماران مصروع مشخص شد بیمارانی که به انواع مختلفی از صرع مبتلا هستند نسبت به دیگران، بیشتر دژاوو را تجربه می‌کنند.

○ بعضی از منابع موجود درباره اثر ماندلا، در نمونه‌های رایج این پدیده ردپای خطای حافظه را پیدا کرده‌اند؛ شما این مسئله را چطور توضیح می‌دهید؟

ما سه ساحت متفاوت در شکل‌گیری حافظه داریم؛ حافظه حسی که در آن با حواس پنجگانه‌مان اطلاعات را از دنیا می‌گیریم و در حافظه حسی‌مان ثبت می‌کنیم. بعد از مدتی که به این احساسات توجه می‌کنیم، وارد حافظه کوتاه‌مدت‌مان می‌شوند. اگر اطلاعات را مرور کنیم و تمرین و تکرار داشته‌باشیم، در نهایت به حافظه بلندمدت‌مان وارد می‌شوند. انواع دیگر دسته‌بندی‌ها از حافظه هم البته وجود دارد؛ مثل «حافظه کاری» یا عملکردی که شامل فعالیت‌هایی مثل رانندگی و شناکردن می‌شود، این فعالیت‌ها را یک بار یاد می‌گیریم و جزو عملکردمان می‌شوند؛ یا حافظه دانشی که منبع ذخیره اطلاعات عمومی است. اطلاعات حافظه‌ای در قشر خاکستری مغز پردازش می‌شود و بعد به شکل تخصصی در قسمت‌های مختلف مغز، جایگزین می‌شود و با شکل‌گیری اتصالات عصبی جدید به ایجاد حافظه منجر می‌شوند. لغزش یا خطای حافظه‌ای ممکن است در هر کدام از این مراحل اتفاق بیفتد. با این همه من معتقدم با توجه به جهان‌شمول بودن اثر ماندلا، با دم‌ودستگاه نظری یونگ بهتر می‌شود آن را مورد واکاوی قرار داد.

منابع این پرونده: مجله علمی اینفو، مجله بازده، سایبو، روزنامه اعتماد، وب‌سایت راستمرد

جدول سخت [شماره ۴۰۸]

طراح جدول: بیژن گورانی

افقی

۱- شمردن- از عناصر هر داستان- مجموعه داستانی نوشته احمد محمود ۲- سبکی- صفحات داخلی روزنامه- لقب جواهر لعل نهرو- کامل ۳- ماگنت- اثر موسیقایی برای یک ارکستر- هاون ۴- ارابه- واحد شمارش فشنگ- الکتریکی- از مراحل سلوک عارفان ۵- نخستین جنگ مسلمانان با کفار مکه- پوستین دوز- نوعی پخت برنج- خانم- فریبنده‌زادو فریبا بمیرد ۶- مرتعش- کاشف آلمانی میکرب کزاز- از مطهرات ۷- درخت زبان گنجشک- نغمه و ترانه- واضح و قابل شنیدن- از بخش‌های اوستا- مروارید ها ۸- نوعی آش- هدیه دادن- درنده جنگلی- هم‌رزم گاندی ۹- زخمی و مجروح- نوعی پارچه ابریشمی رنگارنگ- گلی زیبا ۱۰- یاری- پایتخت لیختن‌اشتاین- زن برادر شوهر- شهر ایتالیایی که ساکنانش با قایق تردد می‌کنند ۱۱- از گیاهان آپارتمانی زیبا که به نور فراوان احتیاج دارد- بررسی دوباره چیزی- یکدندگی.

عمودی

۱- بخشش و انعام- آشوب- ظرف سفالی بزرگ ۲- خون بها- ویرگول ۳- صباغ- جانوری گوشتخوار با بدنی باریک و پاهای کوتاه ۴- درخشنده‌روی- مردم ۵- معادل فارسی خروج- گفتمز مهروزران رسم ... بیاموز ۶- زادگاه- دوستان ۷- بله آلمانی- بزرگ‌تر از حد معمول- ورزش یک‌رقمی! ۸- نوعی بیماری روانی- گرز آهنی ۹- بدون برنامه‌ریزی- ناپسند داشتن ۱۰- بهشت- محکم و پابرجا ۱۱- انبار اجناس و غلات- فاقد شتاب و سرعت ۱۲- پیامبران- دارنده ۱۳- از لبنیات- ادرار را از کلیه به مثانه هدایت می‌کند ۱۴- آب بند- کشور جزیره‌ای در مشرق دریای مدیترانه- جای پا ۱۵- علم شعبده‌بازی- آلوده به ننگ ۱۶- برنج پخته نرم- دارنده صفت‌های ناپسند ۱۷- مهربان- شهری در استان کرمان ۱۸- سازگاری- گردآوری و تنظیم ۱۹- نوعی ساز شبیه سازدهنی- چاه جهنم ۲۰- پهلوان- میوه تازه به بازار آمده- لیز و چسبناک.

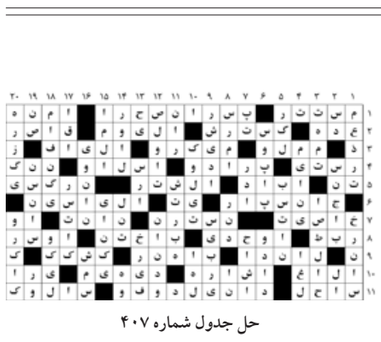

حل جدول شماره ۴۰۷

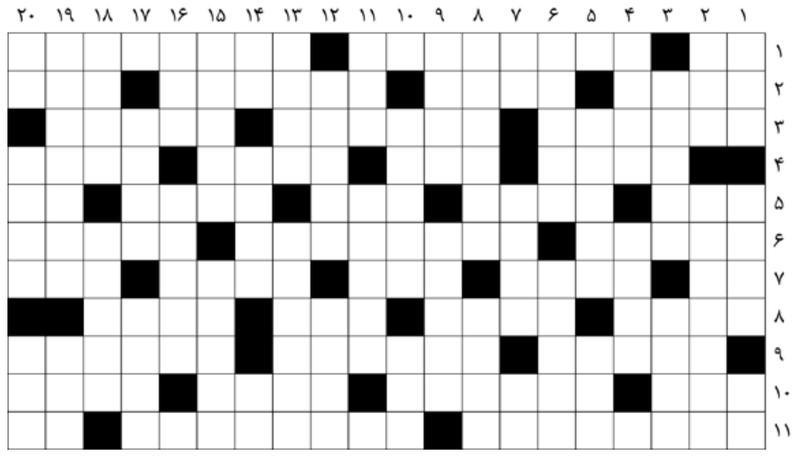

جدول متوسط [شماره ۷۱۹۸]

طراح جدول: مجید شادروح

افقی

۱- منقار پرنده- سنه- باران- کشوری در آفریقا- براندازی ۲- تلخ- گندم سوده- یار رامین- اندازه‌گیری نجومی- درد ۳- مختصر- فلز گلوله- رود مصر- نوعی یقه- حرف فاصله ۴- لحظه- عدد مجهول- شکاف- از رودخانه‌های مهم شبه قاره هند- دست نخورده ۵- فرومایه- نمدزین- دیوار گلی- برزن- درخت اعدام ۶- من و شما- امیدواری- حق العمل- واحد شمارش اجسام استوانه‌ای- زائوترسان ۷- عقاب سیاه- افزون- پدر رستم- ناتوان- منزلت ۸- کرشمه- دودمان- دیدنی ارتش- پایتخت سوئیس- حرکت اسب در شطرنج ۹- مساوی عامیانه- مورچه- سده- شیمی کربن- مایعی ترش که بخش اصلی آن اسیداستیک و آب است و از بعضی میوه‌های آبدار به دست می‌آید ۱۰- وسنی- میوه تنبل- پولدار- شرم- عدد ورزشی ۱۱- نشانه- یاور- سحاب- گنگ- راه‌میان بر

عمودی

۱- رطوبت- نیستی- شاعر نوپرداز ۲- بلدرچین- ناگزیر به انجام کاری ۳- دریاچه حمام- حرص- پیشوند اشتراک ۴- پارچه براق- نقش هنری- آهنگ ۵- ابزار نجار- یکدندگی- خدای مصری که رب‌النوع تبس بود ۶- دشمن سخت- پرستو ۷- مدرک- دلاور- قلیل ۸- گیاه پرچین- مرتجع لاستیکی- گام ۹- بوی خوش- مادر لر- ترانه ۱۰- خاک صنعتی- پسر جنگلی ۱۱- جد رستم- حزن ۱۲- پارتیزان- نگاه خیره- فوری ۱۳- ریشه- شماره مخصوص- رسا ۱۴- وحشی- روشنایی- طلایی ۱۵- فرشته موکل بر نکاح در آیین زرتشتی- پاسخ ۱۶- چاقو- پرگویی- سازمان جاسوسی آمریکا ۱۷- رها و آزاد- مخزن اسرار حق- دریاچه آب شور در آسیای میانه ۱۸- نفس- حرف همراهی- ظرف پس‌انداز پول ۱۹- بسامد- ضایع و برباد رفته ۲۰- احصائیه- حاشیه- حرف شگفتی

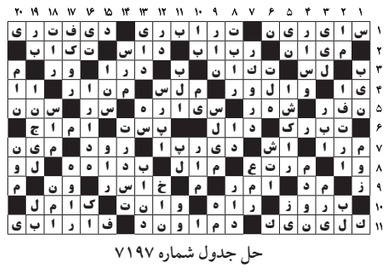
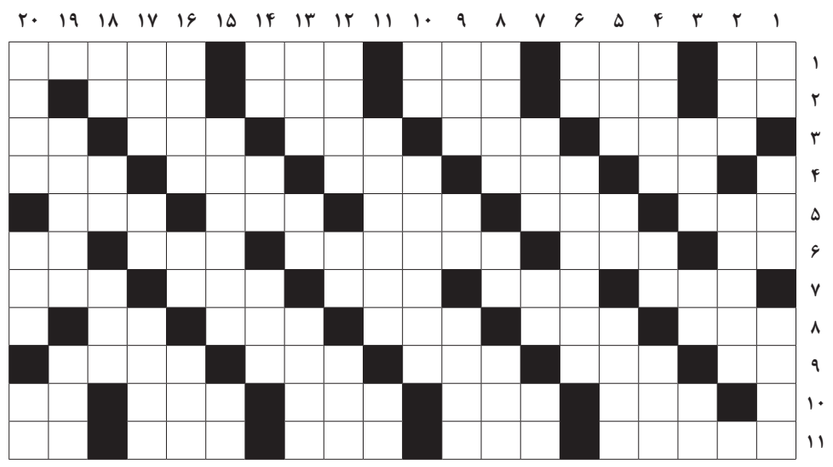
حل جدول شماره ۷۱۹۷